

Memorial democràtic

Parlar de memòria, de memorial democràtic, ens porta, ja d'entrada, a pensar si varem fer prou ben feta la transició d'una dictadura a un sistema democràtic.

Ara hi ha moltes veus, especialment en l'òrbita del populisme independentista o podemita, que es pronuncien sobre la suposada baixa qualitat del nostre sistema polític i les mancances que arrosseguem. I en fan responsables al model de transició.

Segons aquesta tesi, la manca de coratge dels protagonistes de la transició ens ha conduït a una organització política viciada d'origen, pel fet mateix de que la transició es va convertir en un moment de renúncia i oblit. Als historiadors, amb una mica més de perspectiva històrica, els correspondrà desenvolupar aquesta tesi i analitzar amb distància els efectes d'aquella transició.

Des del meu punt de vista, com a jove compromès que en aquell moment va viure l'emergència d'un sistema democràtic que ens era del tot desconegut, he de dir que no comparteixo la crítica que alguns fan a la transició. Va ser el resultat de la força – escassa – dels moviments democràtics clandestins i de l'esgotament – evident – de la dictadura, en una Europa que havia superat els efectes de la II Guerra i que començava a albirar el final de la guerra freda.

Va ser el resultat dels moviments socials i sindicals. De l'acció de les organitzacions polítiques clandestines i il·legals. I també, no ho hem de negar, de la necessitat de modernització d'Espanya, entesa pels sectors més lúcids de la dictadura.

La transició democràtica va significar un procés, llarg i complex, de negociació política. Els resultats van ser el fruit de complicats equilibris en un combat en el que ni una part, ni l'altra, tenien prou força per estripar les cartes.

Y sí, efectivament, la transició ens va fer pagar factures, una d'elles la manca de reconeixement públic dels combatents antifranquistes i la no depuració dels responsables del cop d'Estat i de la dictadura posterior.

També cal recordar, en tot cas, que ni en el període de la transició ni en les dues primeres dècades de democràcia, hi ha haver demanda social per abordar les polítiques de reconeixement i reparació.

Va ser un preu raonable? Bé, crec que ens hem de dir amb franquesa que **aquest model de transició ens va permetre construir un estat democràtic, que ha facilitat l'alternança, la successió de governs de signe divers com a conseqüència de processos electorals democràtics** i el desenvolupament de polítiques diferents, d'acord amb l'orientació política i social d'aquests diferents governs.

És a dir, ens ha permès construir una España democràtica que, es digui el que es digui, està entre les democràcies més avançades del nostre món. No dic que sigui una democràcia perfecte, per què no ho és. Te molts defectes, que cal corregir. I quan creiem que n'hem corregit un, n'apareix un altre, ...

A Catalunya, a Espanya, a tot Europa i al món, existeix un debat sobre la naturalesa mateixa del sistema democràtic. Avui, la pressió més important que han de patir les nostres societats és la globalització de l'economia, que fa que el marc dels Estats, per a la presa de decisions democràtiques, sigui cada cop més difícil. Fem política a les nostres societats amb instruments del segle XX, mentre que l'economia i les finances es governen, massa sovint sense control democràtic, amb mitjans del segle XXI.

Per això relativitzo la tesi de que el nostre sistema democràtic és criticable com a conseqüència dels defectes o de les insuficiències de la transició.

La democràcia, a Catalunya i a Espanya, te problemes. El més important, **de credibilitat i de confiança**. I determinats comportaments dels dirigents polítics, ja sigui per una actitud condescendent respecte a l'existència de casos corrupció, ja sigui per errors en decisions que afecten l'economia o ja sigui per actuacions irresponsables, que també n'hi ha, no ajuden gens a prestigiar la política i les nostres institucions.

La millora de la qualitat democràtica, les polítiques de bon govern, l'augment dels mecanismes de participació ciutadana, tot això, ha de seguir formant part, necessàriament, de la nostra agenda política.

Ara bé, fent com faig una valoració positiva de la transició, hem de ser conscients que hi ha efectes que necessiten ser corregits, com deia, en relació al preu pagat: l'oblit i el reconeixement de les víctimes de la guerra civil i de la dictadura.

L'any 2007, ara fa deu anys, el govern socialista va aprovar una llei que responia a aquesta consciència: la *"Llei 52/2007, de 26 de desembre, per la que es reconeixen i s'amplien drets i s'estableixen mesures en favor dels qui van patir persecució o violència durant la guerra civil i la dictadura"*

És cert que durant els governs anteriors, d'UCD i del PSOE, es van adoptar mesures en favor de les víctimes, des de la convalidació del títol del batxillerat als que l'havien obtingut a la zona republicana, fins a la llei del 1984 sobre incorporació dels militars republicans, la decisió del 1990 sobre indemnitzacions als qui havien patit presó o el RD del 1996 que atorgà la nacionalitat espanyola als brigadistes internacionals que la sol·licitessin. Però l'arribada de la dreta al govern, amb el president Aznar, va aturar l'adopció de noves mesures.

Fins que el desembre del 2007, el govern Zapatero va promoure la llei esmentada, que va ampliar i reconèixer els drets de tots els qui van patir la persecució i la violència de la Guerra Civil i de la Dictadura franquista.

La Llei va tenir un alt grau d'acompliment. Es va fer la declaració personal de reparació i reconeixement com a víctimes del franquisme de milers de persones. Es van millorar les prestacions que ja rebien per les mesures anteriors les víctimes de la guerra i del franquisme i es van reconèixer noves prestacions a nous col·lectius, com els "nens de la guerra", les víctimes de la darrera etapa del franquisme o les persones homosexuals que van ser represaliades per ser-ho.

Es va intensificar la tasca de retirada de símbols franquistes i es va reprendre la gestió de la concessió de la nacionalitat espanyola als descendents de l'exili i als brigadistes internacionals.

Es va crear, l'any 2008, la Oficina de Víctimes de la Guerra Civil y la Dictadura i es va posar en marxa un procediment per a l'accés a arxius, inclosos els històrics.

Es va elaborar un mapa de fosses, es varen articular protocols per a la localització, exhumació i identificació dels desapareguts i es va consignar una partida pressupostària per a ajudar amb diner públic la tasca que feien diverses entitats, associacions i d'altres administracions en aquest àmbit.

De nou, amb l'arribada al govern del PP es van parar totes aquestes actuacions. La partida pressupostària va quedar reduïda a 0€ i la Oficina fou suprimida.

Un dels aspectes més rellevants, al meu entendre, de la Llei de 2007, va ser **declarar il·legítims els tribunals creats durant la Guerra Civil i, per tant, il·legítimes les seves condemnes i sancions.**

Fou, a l'empara d'aquesta Llei que el meu govern, a iniciativa del conseller Saura, d'ICV, va promoure l'acte de reconeixement de la il·legitimitat de la condemna del president Companys, lliurant als seus descendents el certificat del govern espanyol que així ho acreditava.

S'hauria pogut avançar més amb aquella Llei? Segurament sí. I és conegut que les dificultats de tota mena que sorgiren en el terreny jurídic i polític van fer impossible declarar, com alguns reclamaven, l'anul·lació de totes les sentències. Vam entendre que, amb la declaració de la il·legitimitat dels tribunals es deixava sense efectes les sentències emeses pels colpistes i per la dictadura.

Prèviament a l'aprovació d'aquesta Llei, els governs de Progrés a Catalunya van fer feina en relació a les polítiques memorialístiques. Crec que és just fer esment del treball dut a terme per la Comissió Assessora del Memorial Democràtic, creada el juliol de 2005, pocs mesos després de que Pasqual Maragall constituís el seu govern i presidida per l'historiador Borja de Riquer.

Després vindria el programa del Memorial Democràtic, com a ens assignat al Departament d'Interior, responsable de l'Oficina d'atenció als ex-presos i del desenvolupament de les activitats relacionades amb l'obertura de fosses. Va ser amb la Llei 13/2007 de 31 d'octubre.

Es va crear la Xarxa d'Espais de Memòria democràtica de Catalunya, es va desenvolupar un intens programa d'activitats, publicacions, col·loquis, homenatges, etc, sempre orientades a recuperar el prestigi i el reconeixement de les persones que van lluitar contra l'alçament militar, contra la dictadura i, en general, a posar de manifest els costos terribles d'aquell tràgic moment històric per a les dues bandes enfrontades, especialment per als perdedors.

Vam iniciar, també, un programa de localització de fosses, amb uns resultats desiguals. Crec que varem avançar en l'elaboració del Cens de Desapareguts i el Cens de Fosses (179 identificades a finals de l'any 2010). Vàrem promoure la "Llei de Fosses", aprovada pel Parlament l'any 2009 i la constitució del "Comitè Tècnic per a la Recuperació i la identificació de Persones Desaparegudes durant la Guerra Civil i la Dictadura Franquista".

Però tot i la feina feta en aquest terreny, encara queda molt per fer. Vàrem impulsar un marc legal i els protocols per a la localització, exhumació i identificació de les restes, tot i que en la darrera etapa del meu govern ja era molt difícil trobar recursos per a finançar aquestes activitats, enmig d'una crisi com la que teníem al damunt.

Probablement, en aquest moment, caldria canviar una mica la perspectiva legal.

Hi ha línies de treball iniciades pel darrer govern de la Generalitat i mesures adoptades pel Parlament, com la Llei 11/2017, de 4 de juliol, de "reparació jurídica de les víctimes del franquisme" que, segurament i sense entrar ara en detalls discutibles sobre l'àmbit competencial, **haurien de tenir continuïtat**. Crec, per altra banda, que coincideixen grosso modo amb les propostes de la nova Llei que promou el PSOE al Congrés dels Diputats i de les que us en parlarà en Ferran Pedret.

Voldria fer unes darreres reflexions:

El 20 de març de 2010 inauguràvem la seu del Memorial Democràtic a Via Laietana. Deixeu-me recuperar una frase que vaig pronunciar en aquella ocasió: **"només reflexionant obertament sobre el nostre passat, podem escriure en pau el present i llegar a les generacions futures un país més just i més segur de sí mateix"**.

El nostre Estatut, en el seu article 54, diu:

- **La Generalitat i els altres poders públics han de vetllar pel coneixement i el manteniment de la memòria històrica de Catalunya... Les institucions han de vetllar perquè la memòria històrica es converteixi en símbol permanent de tolerància, de la dignitat dels valors democràtics, del rebuig dels totalitarismes i del reconeixement de totes les persones que han patit persecució a causa de llurs opinions personals, ideològiques o de consciència"**.

Doncs be, convé que insistim en que treballar en l'àmbit de la memòria històrica requereix serenitat i assossegament.

Aquest treball, que és necessari, no es pot abordar des de cap esperit de revenja, ni d'ús sectari del record o de les dades històriques.

Hem viscut, a casa nostra, alguns aspectes ben negatius relacionats amb la memòria i amb la manipulació de la Història. Només poso dos exemples: la distorsionada doctrina oficial sobre la guerra de 1714 o l'exposició sobre els presos de La Model. Cal ser molt curós en no utilitzar la memòria o la Història com a arma llencívola.

Les polítiques de memòria no poden servir per atiar ni l'odi ni la rancúnia. No poden servir per justificar opcions polítiques de part, ja que el seu objectiu no ha de ser altre que augmentar la cohesió i la reconciliació.

Crec que aquest ha estat el fonament de la nostra política memorialística i el que està a la base del nou pas endavant que voldríem fer amb la proposició de Llei presentada al Congrés dels Diputats.

Moltes gràcies per la vostra atenció.